

Prijevod Fichteovih *Aforizama o religiji i deizmu* (1790.)

Aforizmi o religiji i deizmu (fragment)

Iz godine 1790.²⁸

- 1) Kršćanska religija je sagrađena na nekoliko postavaka za koje se pretpostavlja da su prihvaćene. Dalje od njih nema istraživanja.
- 2) Kako bi se sadržaj te religije točno odredio, moraju se najprije pronaći te postavke. Iz njih slijedi sve ostalo posredstvom prejasne sveze najvaljanijih zaključaka. Sam njihov skup – *bez najmanje primjese filozofijskoga umovanja* – bio bi kanon te religije.
- 3) Ona promatra Boga samo ukoliko on može imati odnos spram čovjeka. Istraživanja o njegovu objektivnome opstanku su prekinuta.²⁹

²⁸ Izvornik: *Aphorismen über Religion und Deismus. Fragment*. Spis je prva dva puta izdao Fichteov sin Immanuel Hermann, koji ga je vjerojatno i naslovio: 1830. u *Johann Gottlieb Fichte's Leben und literarischer Briefwechsel*, sv. 2 te u sklopu prvoga izdanja Fichteovih sabranih djela (FW V, 1–8, *Fichtes sämtliche Werke*). Na osnovu toga izdanja, jer je rukopis u međuvremenu izgubljen, tekst je izdala i Bavarska akademija znanosti (GA II/1, 287–291, *Gesamtausgabe der Bayerischen Akademie der Wissenschaften*) koja ga prema sačuvanoj Fichteovoj prepisci datira na kraj kolovoza 1790., tj. između Fichteova čitanja Kantovih prvih dvaju kritika: *Kritike čistoga uma* (koja se spominje u tekstu) i *Kritike praktičkoga uma*. Prijevod Lj. F. Ježić.

²⁹ Ili: »odsječena« (njem. *abgeschnitten*).

- 4) Čini se da je opća čovjekova potreba da u svojem Bogu traži izvjesna svojstva koja mu [već] prvi korak ka spekulaciji mora *osporiti*. Dok njegovo srce ište umoljiva Boga koji s njim suosjeća kao prijatelj, ona će mu pokazati Boga kao neko nepromjenjivo biće, neprij(e)mljivo i za kakvu strast. Dok ono hoće Boga kojemu bi se moglo povjeriti i s kojim bi se moglo uzajamno modificirati, ona mu ga pokazuje kao biće koje nema dodirne točke ni s njim ni s ikojim konačnim bićem.
- 5) Religije prije Isusa, čak i židovska – u početku više, a kasnije postupno sve manje – služile su se antropomorfizmom kako bi zadovoljile ove potrebe srca.
- 6) To sredstvo dostajalo je samo toliko dugo dok se um ljudi nije uzdigao do nekoga dosljednijega pojma o božanstvu. U religiju [koja bi bila] za sva vremena i narode, ono se nije uklapalo. U kršćanskoj religiji, koja bi to trebala biti, izabran je sustav posredništva.³⁰
- 7) Isusu su pridjenuta sva Božja svojstva koja mogu imati odnos spram čovjeka, on je postavljen za Boga ljudi. Istraživanja koja idu dalje od toga, istraživanja o objektivnoj biti Isusovoj su prekinuta.
- 8) Isusu su pripisana i ona svojstva koja čovjekovo srce traži u svojem Bogu, iako ga njegov um ne nalazi u njem: samilost, srdačno prijateljstvo, osjetljivost.³¹ Gledište je to apostolā: on [Isus] je iskušavan i iskusan u svem [kao i mi, osim u grijehu] kako bi se naučio biti milosrdan [Heb 4,15], i slično.³² Istraživanja o načinu kako bi se ova nježna čovječnost spojila s njegovim višim božanskim svojstvima opet su prekinuta.

³⁰ U poganskim religijama bijahu niža božanstva, osobito Penati, Lari itd., pravi osobni posrednici između ljudi i viših božanstava. Budući da je nakon Isusa čovječanstvo opet posrnulo, nastalo je za vrijeme papinstva mnoštvo posrednika u svetcima. To je dokaz, kako mi se čini, da je ova potreba zasnovana u nutrini nespekulirajućega čovječanstva. (op. J. G. F.).

³¹ Njem. *Mitleiden* («suosjećanje s tuđom patnjom»), *herzliche Freundschaft, Beweglichkeit*.

³² Razmatranja s ovoga gledišta o *Isusovim usudima, kao izgradnja i prikazanje ljudskoga Boga ljudi*, bacila bi novo svjetlo na cjelinu religije te dala novu plodnost i najmanjoj okolnosti iz Isusova života. (op. J. G. F.).

- 9) Načelo starih religija, kao i novijih, koliko ja na njima prepoznajem, bijaše da postoji *grieh*, i da se grješnik ne može drugačije približiti Bogu nego po izvjesnim *izmirenjima*.³³ To je dokaz da je ova postavka također zasnovana na općem osjećaju nespekulirajućega čovječanstva.
- 10) Kršćanska religija pretpostavlja ovu postavku kao postavku iz osjećaja,³⁴ a da se pritom ne upušta u njeno *kako* i njeno objektivno važenje. – Tko je kršćanin, ne treba drugoga pomirenja, jer religijom koja je zasnovana posredstvom Isusove smrti otvoren je svakomu, tko joj od srca vjeruje, put k Božjoj milosti. Tko pak osjeća potrebu za nekom žrtvom pomirnicom,³⁵ taj neka samo promotri tu smrt kao svoju [žrtvu pomirnicu] – čini mi se da to apostoli kažu.³⁶
- 11) Pođe li se od tih postavaka, sve se u kršćanskoj religiji pojavljuje u pravoj svezi. Ide li tko u istraživanju dalje od nje, zapliće se u beskrajne poteškoće i proturječja.³⁷
- 12) Ta se prva načela religije zasnivaju prije na osjećajima nego na uvjerenjima; na potrebi izmirenja s Bogom, na osjećaju bijede grijeha i vlastite kažnjivosti itd. Kršćanska mi se religija čini prije određena za srce nego za razum. Ona se ne da nametnuti demonstracijama, ona hoće da bude tražena iz potrebe. Čini se religijom dobrih i prostih duša. – Ne trebaju snažni liječnika, nego *bolesni*. [Mt 9,12] – Došao sam da *grješnike* pozovem na pokajanje [Mt 9,13] – i t. sl. izrijeci. – Zato neprozirnost koja ju obavlja i *treba* obavijati; zato neka i te kako moguća sredstva neupitne uvjerenosti, npr. pojava Isusa pred cijelim

³³ Njem. *Aussöhnungen*.

³⁴ Njem. *Empfindungssatz*.

³⁵ Njem. *Versöhnopfer*.

³⁶ Usp. Rim 5,10; Ef 2,16 i dr. (op. Lj. F. J.).

³⁷ Čini mi se da je i Pavao prešao tu graničnu crtu kršćanstva u Poslanici Rimljanima sa suptilnim istraživanjima o milosnome izboru (op. J. G. F.). Njem. *Gnadenwahl* »izabranje (za blaženstvo ili prokletstvo) po milosti (Božjoj); predestinacija, predodredba«; usp. grč. ἐκλογὴ χάριτος, lat. *electio gratiae*, hrv. *milosni izbor* u Rim 11,5 (op. Lj. F. J.).

židovskim narodom poslije njegova uskrsnuća, traženi znak s neba [Mt 12,38, Lk 11,29] i sl. – nisu bila primijenjena.

- 13) Značajno je da su neučeni apostoli u prvome stoljeću prekinuli svoja istraživanja upravo ondje gdje je najveći mislilac osamnaestoga stoljeća, *Kant*, zacijelo bez obzira na to, povukao granice – kod istraživanja objektivne Božje biti,³⁸ kod istraživanja o slobodi, uračunljivosti, krivnji i kazni.³⁹
- 14) Ako se te granice prijeđu, a da se ipak svojem istraživanju ne dopusti slobodan tijek; ako se je pri polasku u mišljenje već unaprijed odredilo odredište kamo se hoće stići, kako bi se, koliko je god moguće, spekulacija uskladila s izriječima religije, onda nastaje labavo sklopljena kuća izgrađena u zraku i iz veoma nejednakih materijala; – kod nekoga bojažljiva i fantazijom slabo obdarena Crusiusa⁴⁰ [nastaje pak] neka religiozna filozofija, a kod hrabrijih i dovitljivijih novijih teologa neka filozofijska religija ili deizam, no koji ni kao deizam ne vrijedi mnogo. Osim toga, čovjek pri takvoj vrsti posla budi kod drugih sumnju da poslu ne pristupa baš pošteno.
- 15) Ide li čovjek u svojem promišljanju ravno naprijed, bez osvrtnja lijevo ili desno, i bez brige oko toga kamo će stići, onda, kako mi se čini, zacijelo⁴¹ dolazi do ovih rezultata:

³⁸ Njem. *Untersuchung des objektiven Wesens Gottes* (»istraživanje Božjega objektivnoga bića /sućine, biti/«).

³⁹ Njem. *Freiheit, Imputation, Schuld und Strafe*.

⁴⁰ Fichte misli na već preminuloga profesora filozofije i teologije u Leipzigu, Christiana Augusta Crusiusa (1715.–1775.), koji je kao najistaknutiji pietistički protivnik Christiana Wolffa i leibnizovsko-wolffovske školske filozofije ostavio nemalen trag na mladoga Kanta i njemačku prosvjetiteljsku filozofiju 18. stoljeća (op. Lj. F. J.).

⁴¹ Znam da filozofi koji dolaze do drugih [rezultata] svoje jednako tako oštro dokazuju; ali ja također znam da oni u *tekućem nizanju* svojih zaključaka *zastaju* kako bi s *novim principima*, odakle se god ovi dali dobiti, započeli neki *novi niz*. Tako je npr. najoštroumnijemu branitelju slobode koji je ikada postojao, onomu u *Kantovim* antinomijama itd., *pojam slobode uopće*

- a) Postoji vječno biće, čiji su egzistencija i način egzistiranja nužni;
 - b) Prema vječnoj i nužnoj misli toga bića i kroz nju nastao je svijet.
 - c) Svaka promjena u ovome svijetu nužno biva tako određena nekim dostatnim uzrokom kako jest [određena]. – Prvi uzrok svake promjene jest pra-misao božanstva.
 - d) Svako misleće i osjećajuće biće mora dakle također nužno tako egzistirati kako egzistira. – Niti njegovo djelovanje niti njegova trpnja ne mogu bez proturječja biti drugačiji nego što jesu.
 - e) Što opći ljudski osjećaj naziva *grijesima*, to nastaje iz nužne, veće ili manje, ograničenosti konačnih bića. To ima nužne posljedice na stanje tih bića, koje su jednako tako nužne kao egzistencija božanstva, i stoga neotklonjive.⁴²
- 16) Taj čisto deistički sustav ne proturječi kršćanskoj religiji, nego joj dopušta njeno posve subjektivno važenje; on ju ne iskrivljuje jer nigdje ne dolazi s njom u koliziju; on nema štetan, nego kod onoga koji ima potpuni pregled nad njim, posvema koristan utjecaj na moralnost; on ne sprječava da se ona, kao najbolja pučka religija,⁴³ štuje, i da se onima koji ju trebaju, ako se samo ima malo dosljednosti i osjetljivosti, preporuča s najiskrenijom toplinom. No on [deistu] donosi izvjesnu krutost, i priječi njegovu vlastitu osobu da uzme udjela na ugodnim osjećajima koji proistječu iz te religije.
- 17) Unatoč tomu, mogu postojati izvjesni trenutci kada se srce sveti spekulaciji, kada se Bogu prihvaćenomu kao neumoljivu obraća s vrućom čežnjom kao da bi on radi

od nekud drugud (od osjećaja [von der Empfindung], bez sumnje) *dan*, i on u svojim dokazima ne čini drugo nego da ga *opravdava* i *objašnjava*; dok naprotiv *u* nesmetano tekućim zaključcima iz prvih načela ljudske spoznaje ne bi nikada došao na neki pojam te vrste (op. J. G. F.).

⁴² Njem. *unvertilgbar*.

⁴³ Njem. *als die beste Volksreligion* («kao najbolja narodna religija»).

jedne individue promijenio svoj veliki plan, kada osjećaj neke vidljive pomoći, nekoga gotovo neporeciva uslišenja molitve uzdrma cio sustav – i, ako je osjećaj Božjega negodovanja na grijeh sveopći – kada nastaje napasna čežnja za pomirenjem.

- 18) Kako bi se trebalo postupiti s takvim čovjekom? On se čini nesavladiv u području spekulacije. Dokazima istine kršćanske religije ne može mu se pomoći jer on njih priznaje koliko mu se samo mogu dokazati, ali se poziva na nemogućnost da se primijene na njegovu individuu. On može uvidjeti prednosti koje mu time izmiču, on ih može željeti s prevrućom čežnjom, ali mu je nemoguće da vjeruje. – Jedino sredstvo za njegov spas bilo bi da si odreže onu spekulaciju koja ide dalje od granične crte. Ali može li on to [učiniti] kada poželi? Dokazala mu se varljivost te spekulacije još ma kako uvjetljivo – može li on to? Može li on to ako mu je taj nazor⁴⁴ već prirodan, ako se je već isprepleo sa svekolikim gibanjem njegova duha? –

⁴⁴ Njem. *Denkungsart* (način mišljenja).